

UMOWA O ZBYCIE SPADKU W POLSKIM PRAWIE SPADKOWYM

Jakub Biernat

UMOWA O ZBYCIE SPADKU W POLSKIM PRAWIE SPADKOWYM

Jakub Biernat

SERIA **MONOGRAFIE**

Jakub Biernat, nr ORCID: 0000-0002-3546-8098

Stan prawny na 15 stycznia 2021 r.

Recenzent

Dr hab. Paweł Książak, prof. UŁ

Wydawca

Anna Kubuj-Kacperek

Redaktor prowadzący

Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Kruś

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni[♥]

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8223-624-8

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluger.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Przedmowa	19
Rozdział I	
Zagadnienia ogólne	25
1. Ogólna charakterystyka zbycia spadku	25
1.1. Wprowadzenie	25
1.2. Pojęcie zbycia spadku	26
1.3. Ujęcie zbycia spadku	26
1.4. Odróżnienie zbycia spadku od innych instytucji prawnych	27
1.5. Funkcje zbycia spadku	28
2. Ogólna charakterystyka zbycia spadku w polskim prawie spadkowym <i>de lege lata</i>	31
2.1. Wprowadzenie	31
2.2. Pojęcie zbycia spadku	32
2.3. Ujęcie zbycia spadku	34
2.4. Zakres przedmiotowy następstwa prawnego zachodzącego między zbywcą spadku a nabywcą spadku	35
2.5. Oparcie następstwa prawnego zachodzącego między zbywcą spadku a nabywcą spadku o konstrukcję sukcesji uniwersalnej	42
2.6. Odróżnienie zbycia spadku od innych instytucji prawnych	45
2.7. Źródła prawa	47
2.8. Uwagi terminologiczne	50

Rozdział II

Konstrukcja prawna umowy o zbycie spadku	53
1. Wprowadzenie	53
2. Modele przeniesienia spadku	54
2.1. Uwagi wstępne	54
2.2. Model umowy zobowiązująco-rozporządzającej	56
2.2.1. Uwagi wprowadzające	56
2.2.2. Źródło przypisania umowie zobowiązującej skutku rozporządzającego	57
2.2.3. Umowa zobowiązująca, której może być przypisany skutek rozporządzający	62
2.2.3.1. Pojęcie umowy zobowiązującej i przykłady umów zobowiązujących	62
2.2.3.2. Wyłączenie przypisania umowie zobowiązującej skutku rozporządzającego	69
2.3. Model umowy rozporządzającej	74
2.3.1. Uwagi wprowadzające	74
2.3.2. Umowa rozporządzająca zawierana w braku stosunku zobowiązaniowego	76
2.3.3. Umowa rozporządzająca zawierana w wykonaniu stosunku zobowiązaniowego	77
2.3.3.1. Uwagi ogólne	77
2.3.3.2. Stosunki zobowiązaniowe, w wykonaniu których może być zawarta umowa rozporządzająca ...	79
3. Kauzalność materialna (przyczynowość) przeniesienia spadku	83
3.1. Uwagi wstępne	83
3.2. Istnienie stosunku zobowiązaniowego a umowa rozporządzająca	85
3.3. Źródło stosunku zobowiązaniowego a umowa rozporządzająca	88

Rozdział III

Przedmiot umowy o zbycie spadku	92
1. Wprowadzenie	92
2. Składniki majątkowe stanowiące przedmiot umowy o zbycie spadku	93

2.1. Uwagi wstępne	93
2.2. Prawa, obowiązki i sytuacje prawne jako składniki majątkowe stanowiące przedmiot umowy o zbycie spadku	95
2.2.1. Uwagi wprowadzające	95
2.2.2. Obowiązki jako składniki majątkowe stanowiące przedmiot umowy o zbycie spadku	96
2.2.3. Sytuacje prawne jako składniki majątkowe stanowiące przedmiot umowy o zbycie spadku	100
2.2.4. Prawa jako składniki majątkowe stanowiące przedmiot umowy o zbycie spadku	101
2.3. Kryteria zaliczenia praw do składników masy majątkowej stanowiącej przedmiot umowy o zbycie spadku	102
2.3.1. Prawa uzyskane w drodze dziedziczenia	102
2.3.2. Zmiany w zakresie praw uzyskanych w drodze dziedziczenia	102
2.3.2.1. Uwagi wprowadzające	102
2.3.2.2. Wyłączenie praw z masy majątkowej stanowiącej przedmiot umowy o zbycie spadku ...	103
2.3.2.3. Włączenie praw do masy majątkowej stanowiącej przedmiot umowy o zbycie spadku	107
2.3.2.3.1. Uwagi ogólne	107
2.3.2.3.2. Problematyka włączenia praw do masy majątkowej stanowiącej przedmiot umowy o zbycie spadku na podstawie art. 1054 § 1 <i>in principio</i> k.c.	107
2.3.2.3.3. Problematyka włączenia praw do masy majątkowej stanowiącej przedmiot umowy o zbycie spadku w związku z zastosowaniem zasady surogacji	110
2.3.2.3.4. Problematyka włączenia praw do masy majątkowej stanowiącej przedmiot umowy o zbycie spadku w związku z przekształceniem sytuacji prawnych uzyskanych w drodze dziedziczenia	114

2.3.2.3.5. Problematyka włączenia praw do masy majątkowej stanowiącej przedmiot umowy o zbycie spadku w związku z przynoszeniem pożytków i innych przychodów	115
2.3.3. Uwagi końcowe	117
2.4. Przedmiot umowy o zbycie spadku a dopuszczalność zawarcia niewadliwej umowy o zbycie spadku	118
3. Umowa o zbycie spadku dotycząca spadku w całości bądź w części	125
3.1. Umowa o zbycie spadku dotycząca spadku w całości ...	125
3.2. Umowa o zbycie spadku dotycząca spadku w części ...	130

Rozdział IV

Treść umowy o zbycie spadku	135
1. Wprowadzenie	135
2. Treść umowy zobowiązującej a treść umowy rozporządzającej	136
2.1. Uwagi wstępne	136
2.2. Umowa zobowiązująco-rozporządzająca	136
2.3. Umowa zobowiązująca	136
2.4. Umowa rozporządzająca zawierana w wykonaniu stosunku zobowiązaniowego nawiązanego na podstawie umowy zobowiązującej do przeniesienia spadku	137
2.5. Umowa rozporządzająca zawierana w wykonaniu innego stosunku zobowiązaniowego	137
3. Elementy treści umowy o zbycie spadku	138
3.1. Uwagi wstępne	138
3.2. Wyznaczenie zakresu elementów treści umowy o zbycie spadku w sposób negatywny	138
3.2.1. Wskazanie w umowie rozporządzającej wykonywanego stosunku zobowiązaniowego	138
3.2.2. Wyszczególnienie składników majątkowych masy majątkowej stanowiącej przedmiot umowy o zbycie spadku	141
3.2.3. Wyszczególnienie składników majątkowych uzyskiwanych przez nabywcę spadku na podstawie art. 1053 k.c.	144

3.2.4. Podsumowanie	145
3.3. Wyznaczenie zakresu elementów treści umowy o zbycie spadku w sposób pozytywny	146
3.3.1. Minimalna konieczna treść umowy o zbycie spadku	146
3.3.2. Pozostała treść umowy o zbycie spadku	148
3.3.2.1. Uwagi wprowadzające	148
3.3.2.2. Wyłączenie skutku rozporządzającego w umowie zobowiązującej	148
3.3.2.3. Wyłączenie lub włączenie składników majątkowych z (do) masy majątkowej stanowiącej przedmiot umowy o zbycie spadku	149
3.3.2.4. Kształtowanie następstwa prawnego zachodzącego między zbywcą spadku a nabywcą spadku	149
3.3.2.5. Zastrzeżenie na wypadek uzyskania przez zbywcę spadku udziału w spadku	150
3.3.2.6. Modyfikacja dotycząca roszczeń wynikających z art. 1054 k.c.	151
3.3.2.7. Modyfikacja zakresu i charakteru odpowiedzialności za długi spadkowe zbywcy spadku i nabywcy spadku	154
3.3.2.8. Modyfikacja dotycząca roszczeń związanych z zaspokajaniem długów spadkowych	155
3.3.2.9. Modyfikacja odpowiedzialności za wady	158
3.3.2.10. Modyfikacja chwili przejścia korzyści i ciężarów związanych z przedmiotami należącymi do spadku lub niebezpieczeństwa ich przypadkowej utraty lub uszkodzenia	160
3.3.2.11. Zastrzeżenie warunku lub terminu	162
3.3.2.12. Zastrzeżenie umownego prawa odstąpienia lub odstępnego	171

Rozdział V

Strony umowy o zbycie spadku	175
1. Wprowadzenie	175
2. Zbywca spadku	177

2.1. Zagadnienia ogólne	177
2.1.1. Uwagi wprowadzające	177
2.1.2. Wymóg kwalifikacji zbywcy spadku a zakres umów o zbycie spadku	178
2.1.3. Chwila oceny istnienia kwalifikacji zbywcy spadku ...	181
2.1.4. Wpływ braku kwalifikacji zbywcy spadku na zawartą umowę o zbycie spadku	184
2.2. Spadkobierca jako zbywca spadku	187
2.2.1. Spadkobierca jako podmiot kwalifikowany do zbycia spadku	187
2.2.2. Uzyskanie przez spadkobiercę kwalifikacji do zbycia spadku	187
2.2.3. Utrata przez spadkobiercę kwalifikacji do zbycia spadku	190
2.2.4. Uwagi końcowe	192
2.3. Spadkobierca spadkobiercy jako zbywca spadku	194
2.3.1. Spadkobierca spadkobiercy jako podmiot kwalifikowany do zbycia spadku	194
2.3.2. Uzyskanie przez spadkobiercę spadkobiercy kwalifikacji do zbycia spadku	196
2.3.3. Utrata przez spadkobiercę spadkobiercy kwalifikacji do zbycia spadku	198
2.3.4. Uwagi końcowe	200
2.4. Następca prawny pod tytułem ogólnym osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niebędącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną będącej spadkobiercą jako zbywca spadku	201
2.4.1. Następca prawny pod tytułem ogólnym osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niebędącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną będącej spadkobiercą jako podmiot kwalifikowany do zbycia spadku	201
2.4.2. Uzyskanie przez następcę prawnego pod tytułem ogólnym osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niebędącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną będącej spadkobiercą kwalifikacji do zbycia spadku	202

2.4.3. Utrata przez następcę prawnego pod tytułem ogólnym osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niebędącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną będącej spadkobiercą kwalifikacji do zbycia spadku	204
2.4.4. Uwagi końcowe	205
2.5. Nabywca spadku w drodze umowy o zbyciu spadku jako zbywca spadku	206
2.6. Małżonkowie jako zbywcy spadku	210
3. Nabywca spadku	214
4. Zdolność do czynności prawnych zbywcy spadku i nabywcy spadku	217

Rozdział VI

Forma umowy o zbyciu spadku	222
1. Wprowadzenie	222
2. Wymóg formy szczególnej umowy o zbyciu spadku	224
2.1. Zagadnienia ogólne	224
2.2. Zagadnienia szczegółowe	230
3. Rygor formy szczególnej umowy o zbyciu spadku	232
4. Zakres formy szczególnej umowy o zbyciu spadku	233
5. Wpływ formy szczególnej umowy o zbyciu spadku na formę innych czynności prawnych	236
6. Zachowanie formy szczególnej umowy o zbyciu spadku a wydanie przez naczelnika urzędu skarbowego pisemnej zgody bądź zaświadczenia, o których mowa w art. 19 ust. 6 u.p.s.d.	238

Rozdział VII

Skutki prawne związane z umową o zbyciu spadku	246
1. Wprowadzenie	246
2. Skutki prawne związane z umową o zbyciu spadku niewywołującą skutku rozporządzającego w postaci przeniesienia spadku	248
3. Skutki prawne związane z umową o zbyciu spadku wywołującą skutek rozporządzający w postaci przeniesienia spadku	249
3.1. Uwagi wstępne	249

3.2. Uzyskanie przez nabywcę spadku składników majątkowych	250
3.2.1. Uwagi wprowadzające	250
3.2.2. Kryteria wyodrębnienia składników majątkowych uzyskiwanych przez nabywcę spadku	253
3.2.2.1. Składniki majątkowe stanowiące przedmiot umowy o zbycie spadku	253
3.2.2.2. Składniki majątkowe uzyskiwane z mocy prawa	254
3.2.2.2.1. Uwagi ogólne	254
3.2.2.2.2. Składniki majątkowe stanowiące prawa ..	258
3.2.2.2.3. Składniki majątkowe stanowiące obowiązki	258
3.2.2.2.4. Składniki majątkowe stanowiące sytuacje prawne	264
3.2.2.2.5. Zagadnienia szczegółowe	264
3.2.2.2.5.1. Uwagi wstępne	264
3.2.2.2.5.2. Uzyskanie przez nabywcę spadku udziału w spadku, który przypadł spadkobiercy po zawarciu umowy o zbycie spadku z mocą wsteczną od chwili otwarcia spadku	264
3.2.2.2.5.3. Uprawnienie do uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu spadku złożonego pod wpływem błędu lub groźby bądź niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku pod wpływem błędu lub groźby	265
3.2.2.2.5.4. Uprawnienie do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku przysługujące transmitariuszowi	269
3.2.2.2.5.5. Roszczenie o ochronę dziedziczenia i roszczenia uzupełniające	271
3.2.2.2.5.6. Możliwość powstania roszczenia o ochronę dziedziczenia i roszczeń uzupełniających	274
3.2.2.2.5.7. Obowiązek (możliwość powstania obowiązku) wydania spadku lub przedmiotów należących do spadku	

oraz możliwość powstania względem nabywcy spadku roszczeń o zwrot nakładów	276
3.2.2.2.5.8. Roszczenia małżonka spadkodawcy dotyczące przedmiotów urządzenia domowego i uzyskane przez małżonka spadkodawcy przedmioty urządzenia domowego	278
3.2.2.2.5.9. Uprawnienie do żądania wyłączenia małżonka od dziedziczenia	280
3.2.2.2.5.10. Problematyka stosunku wspólności majątku spadkowego	280
3.2.2.2.5.10.1. Uwagi wprowadzające	280
3.2.2.2.5.10.2. Wstąpienie nabywcy spadku w istniejący stosunek wspólności majątku spadkowego	282
3.2.2.2.5.10.3. Powstanie stosunku wspólności majątku spadkowego	286
3.3. Ustanie (wygaśnięcie) składników majątkowych lub stosunków prawnych	290
3.4. Powstanie odpowiedzialności nabywcy spadku względem zbywcy spadku za to, że wierzyciele nie będą żądali od zbywcy spadku spełnienia świadczeń na zaspokojenie długów spadkowych	292
3.5. Możliwość żądania zwrotu świadczenia spełnionego na zaspokojenie długu spadkowego przez zbywcę spadku lub nabywcę spadku w stosunku między zbywcą spadku a nabywcą spadku	295
3.6. Możliwość żądania zwrotu wartości świadczenia spełnionego w związku z realizacją roszczeń z tytułu rozliczeń między współspadkobiercami lub zapisobiercami windykacyjnymi przez zbywcę spadku lub nabywcę spadku w stosunku między zbywcą spadku a nabywcą spadku	299
3.7. Powstanie roszczeń, o których mowa w art. 1054 k.c. ...	301
3.7.1. Uwagi wprowadzające	301
3.7.2. Powstanie roszczeń o wydanie tego, co wskutek zbycia, utraty lub uszkodzenia przedmiotów należących do spadku zostało uzyskane w zamian tych przedmiotów albo jako naprawienie szkody	303
3.7.2.1. Uwagi wstępne	303

3.7.2.2. Przesłanki powstania roszczenia	304
3.7.2.3. Treść roszczenia	309
3.7.3. Powstanie roszczenia o wyrównanie ubytku wartości powstałego przez zużycie lub nieodpłatne rozporządzenie przedmiotami należącymi do spadku ...	312
3.7.3.1. Uwagi wstępne	312
3.7.3.2. Przesłanki powstania roszczenia	313
3.7.3.3. Treść roszczenia	316
3.7.4. Powstanie roszczenia o zwrot wydatków i nakładów poczynionych na spadek	317
3.7.4.1. Uwagi wstępne	317
3.7.4.2. Przesłanka powstania roszczenia	317
3.7.4.3. Treść roszczenia	322
3.8. Powstanie (możność powstania) odpowiedzialności za wady	323
3.8.1. Uwagi wprowadzające	323
3.8.2. Odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady	324
3.8.3. Odpowiedzialność za wady w związku z zawarciem umowy darowizny	329
3.9. Przejście korzyści i ciężarów związanych z przedmiotami należącymi do spadku oraz niebezpieczeństwa ich przypadkowej utraty lub uszkodzenia	331
Zakończenie	333
1. Wprowadzenie	333
2. Ocena stopnia realizacji funkcji umowy o zbycie spadku ...	333
3. Ocena ujęcia zbycia spadku jako zespołu umów	336
4. Ocena szczegółowych uregulowań	338
5. Podsumowanie	344
6. Postulaty <i>de lege ferenda</i>	345
Bibliografia	353
Orzecznictwo	363

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- d.p.s., dekret Prawo spadkowe** – dekret z 8.10.1946 r. – Prawo spadkowe (Dz.U. Nr 60, poz. 328)
- k.c., Kodeks cywilny** – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)
- k.c. aust.** – Kodeks cywilny austriacki z 1.06.1811 r.
- k.c. franc.** – Kodeks cywilny francuski z 21.03.1804 r.
- k.c. niem.** – Kodeks cywilny niemiecki z 18.08.1896 r.
- k.c. szwajc.** – Kodeks cywilny szwajcarski z 10.12.1907 r.
- k.c. wł.** – Kodeks cywilny włoski z 16.03.1942 r.
- k.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.)
- k.p.c.** – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.)
- k.r.o.** – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)
- k.s.h., Kodeks spółek handlowych** – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1526)
- o.p., Ordynacja podatkowa** – ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2020 r. poz. 1325 ze zm.)
- pr. not., Prawo o notariacie** – ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2020 r. poz. 1192 ze zm.)
- pr. restr.** – ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2020 r. poz. 814 ze zm.)
- pr. spółdz.** – ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2020 r. poz. 275)
- pr. upadł.** – ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 1228 ze zm.)

r.m.s.t.n.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 28.06.2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej (Dz.U. z 2020 r. poz. 1473)
u.k.s.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 755 ze zm.)
u.k.u.r.	– ustawa z 11.04.2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1655)
u.k.w.h.	– ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2019 r. poz. 2204)
u.n.n.c.	– ustawa z 24.03.1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz.U. z 2017 r. poz. 2278)
u.p.c.c.	– ustawa z 9.09.2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 815 ze zm.)
u.p.p.p.	– ustawa z 1.03.2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (Dz.U. z 2020 r. poz. 971 ze zm.)
u.p.s.d.	– ustawa z 28.07.1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. z 2019 r. poz. 1813 ze zm.)
u.w.l.	– ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2020 r. poz. 1910 ze zm.)

Czasopisma i publikatory

Dz.U.	– Dziennik Ustaw
KPN	– Krakowski Przegląd Notarialny
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
KSP	– Krakowskie Studia Prawnicze
MPH	– Monitor Prawa Handlowego
NP	– Nowe Prawo
NPN	– Nowy Przegląd Notarialny
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich (w latach 1957–1990: Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych)
PiP	– Państwo i Prawo
PS	– Przegląd Sądowy
Rej.	– Rejent. Miesięcznik notariatu polskiego
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego

Inne

art.	– artykuł, artykuły
cz.	– część
m.in.	– między innymi
nb	– numer boczny, numery boczne
np.	– na przykład
nt	– numer tezy, numery tez
por.	– porównaj
przyp.	– przypis
r.	– rok, roku
red.	– redakcja
s.	– strona, strony
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
t.	– tom
TK	– Trybunał Konstytucyjny
ust.	– ustęp
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny
ze zm.	– ze zmianami
zob.	– zobacz

PRZEDMOWA

Uzasadnienia dla podjęcia wyzwania monograficznego opracowania ogólnej problematyki umowy o zbycie spadku na gruncie polskiego materialnego prawa spadkowego dostarczają w szczególności następujące okoliczności.

Przed wszystkim, wskazana problematyka nie była dotychczas przedmiotem usystematyzowanej i pogłębionej analizy w polskim piśmiennictwie prawniczym¹. Nie oznacza to, że dotyczące jej, a zawarte w systemach, podręcznikach, komentarzach, artykułach i glosach, wypowiedzi przedstawicieli nauki prawa czy to pomijają doniosłe problemy pojawiające się na jej tle, czy to, dostrzegając je, unikają podjęcia prób ich rozstrzygnięcia². Z oczywistych względów nie opisują

¹ Dotyczy to zarówno aktualnie obowiązującej regulacji, jak i uprzednio obowiązującego uregulowania zawartego w dekrete Prawo spadkowe.

² Za wnoszące szczególnie, oryginalny wkład w wykładnię norm prawnych składających się na ogólne materialnoprawne uregulowanie dotyczące umowy o zbycie spadku na gruncie Kodeksu cywilnego należy uznać opracowania W. Borysiaka (W. Borysiak [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, t. 4A, *Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki*, red. K. Osajda, Warszawa 2019, art. 1051–1057), J. Kosika (J. Kosik [w:] *System Prawa Cywilnego*, red. W. Czachórski, t. 4, *Prawo spadkowe*, red. J.S. Piątowski, Ossolineum 1986), K. Mularskiego (K. Mularski [w:] *Kodeks cywilny*, t. 3, *Komentarz. Art. 627–1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2019, art. 1051–1057) oraz M. Pazdana (M. Pazdan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2015; M. Pazdan [w:] *Kodeks cywilny*, t. 2, *Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018, art. 1051–1057). Z opracowań dotyczących zagadnień szczegółowych warto przywołać prace E. Drozda (E. Drozd, *Z problematyki zbycia spadku obejmującego gospodarstwo rolne*, KSP 1986/XIX), P. Księżaka (P. Księżak, *Glosa do postanowienia SN z 4.04.2012 r.*,

jednak wskazanej instytucji prawnej w sposób kompleksowy. Trudno również nie odnieść wrażenia, że w określonych wymiarach cechują się pewną stagnacją – raz wyrażone³, funkcjonują trwale w niezmiennionej postaci, co wszakże nie przesądza o ich trafności.

Nadto obowiązującego uregulowania umowy o zbycie spadku nie sposób uznać za konsekwentne i niebudzące wątpliwości na poziomie jurydycznym. Odnosi się to w szczególności do zagadnień o fundamentalnym znaczeniu i przekłada na doniosłe rozbieżności w wykładni norm prawnych dotyczących zbycia spadku, a co za tym idzie – potencjalnie ogranicza praktyczne zastosowanie tej instytucji prawnej.

Za zasadnością podjęcia rozważań dotyczących umowy o zbycie spadku przemawia także jej niebagatelne znaczenie prawne, społeczne i ekonomiczne. Należy podkreślić, i to niezależnie od rzeczywistej częstotliwości zawierania umów o zbycie spadku, że umowa o zbycie spadku pełni doniosłą rolę w kształtowaniu stosunków cywilnoprawnych związanych z dziedziczeniem w wielu zasadniczych spośród wymiarów, w których realizują się pierwszorzędne funkcje prawa spadkowego. Dotyczy to zwłaszcza określenia podmiotu, któremu przypadają składniki majątkowe stanowiące aktywa związane z dziedziczeniem; określenia podmiotu, który obciążają długi spadkowe i inne obowiązki związane z dziedziczeniem; ustanowienia, istnienia i ustania wielopodmiotowości składników majątkowych uzyskanych w związku z dziedziczeniem; określenia korzyści otrzymywanych wskutek wyzbycia się składników majątkowych uzyskanych w związku z dziedziczeniem.

Wreszcie, przemawia za tym ściśle i złożone powiązanie umowy o zbycie spadku z innymi instytucjami z zakresu prawa spadkowego.

I CSK 359/11, PiP 2013/11) oraz J. Zawadzkiej (*J. Zawadzka, Zbycie spadku pod warunkiem*, PS 2013/6).

³ Niejednokrotnie na tle, czy z inspiracji, regulacji dotyczącej umowy o zbycie spadku zawartej w dekrete Prawo spadkowe, która ujmowała omawianą instytucję w wielu wymiarach odmiennie w stosunku do aktualnie obowiązującego uregulowania.

Oznacza to, że prawidłowa wykładnia i stosowanie norm prawnych dotyczących tych ostatnich uzależnione są niejednokrotnie od trafnej rekonstrukcji i wykładni norm prawnych dotyczących umowy o zbycie spadku.

Przywołane okoliczności uzasadniająca podjęcie problematyki zbycia spadku w ujęciu monograficznym w istocie określają również cele pracy i metody badawcze umożliwiające ich realizację. Stanowią je przedstawienie i wykładnia regulacji prawnej dotyczącej umowy o zbycie spadku przy wykorzystaniu zwłaszcza metody dogmatycznej oraz ocena teź regulacji połączona ze sformułowaniem postulatów zmian.

Niniejsza praca jest poświęcona analizie i ocenie aktualnie obowiązującej, ogólnej, materialnoprawnej, prawnospadkowej regulacji prawnej umowy o zbycie spadku jako czynności prawnej. Nakazuje to przyjąć następujące założenia wyznaczające w sposób szczegółowy jej zakres przedmiotowy.

W pracy omówiono wyłącznie normy prawne dotyczące umowy o zbycie spadku jako czynności prawnej. Poza jej zakresem pozostają, co do zasady, uregulowania dotyczące innych zdarzeń prawnych, w tym takich, które kształtują sferę prawną stron umowy o zbycie spadku i pozostają funkcjonalnie związane z umową o zbycie spadku, w szczególności zaś uregulowania związane z realizacją określonych praw i obowiązków powstających w razie zawarcia umowy o zbycie spadku.

Praca obejmuje przedstawienie i ocenę ogólnych norm prawnych odnoszących się do umowy o zbycie spadku. Wobec ujęcia zbycia spadku na gruncie prawa polskiego nie jako odrębnego typu czynności prawnej, ale jako zespołu umów o określonych cechach⁴, ogólne normy prawne to takie, które dotyczą umowy z uwagi na jej kwalifikację jako zbycia spadku. Poza dalszymi rozważaniami pozostają zatem, co do zasady, nie tylko normy prawne znajdujące zastosowanie

⁴ Zob. rozdział I pkt 2.2.

w razie zaistnienia określonej specyfiki zbycia spadku na poziomie podmiotowym lub przedmiotowym, ale i normy prawne odnoszące się do poszczególnych typów umów, w ramach których może nastąpić zbycie spadku.

Poza zakresem niniejszej pracy pozostaje także, co do zasady, omówienie norm prawnych o charakterze publicznoprawnym oraz norm prawnych o charakterze proceduralnym, zarówno dotyczących zawarcia umowy o zbycie spadku, jak i odnoszących się do jej skutków prawnych⁵. Wskazano wszakże, na ile te normy prawne mogą mieć wpływ na wadliwość umowy o zbycie spadku i jej treść, oraz przedstawiono problematykę materialnoprawnych skutków umowy o zbycie spadku na styku z zagadnieniami proceduralnymi.

Praca nie obejmuje charakterystyki umowy o zbycie spadku w aspekcie międzynarodowym, w tym nie zawiera ustaleń co do zagadnień kolizyjnych.

Odwołania do obcych systemów prawnych oraz do uregulowań obowiązujących uprzednio na gruncie prawa polskiego mają charakter wyjątkowy. Jest to uzasadnione, zwłaszcza w pierwszym z przedstawionych wymiarów, ścisłym powiązaniem instytucji zbycia spadku z innymi instytucjami prawnymi, w szczególności z zakresu materialnego prawa spadkowego, funkcjonującymi na gruncie danego systemu prawnego i dla niego charakterystycznymi. Nieprzypadkowo zatem formułowane uwagi prawnoporównawcze i historycznoprawne nie zostały przedstawione w ramach wydzielonych jednostek redakcyjnych. Przypisaną im funkcję, za jaką należy uznać nakreślenie kontekstu, w którym funkcjonuje omawiane unormowanie, wypełnią prawidłowo wówczas, gdy będą występować w postaci odnośników do konkretnych kwestii wyłaniających się w związku z analizą aktualnie obowiązujących uregulowań prawa polskiego.

⁵ Co do tego ostatniego, na tle norm prawnych o charakterze proceduralnym, por. szczególnie cenne uwagi zawarte w opracowaniu G. Matusika, *Zbycie spadku a postępowanie cywilne*, Rej. 2014/12.

Specyfika obowiązującego materialnoprawnego uregulowania umowy o zbycie spadku manifestuje się w szczególności w tym, że jego omówienie wymaga sięgania do regulacji dotyczących szeregu instytucji cywilnoprawnych, nie tylko prawnospadkowych, w tym instytucji o fundamentalnym znaczeniu. Ramy niniejszej pracy nie pozwalają na ich autonomiczne i kompleksowe omawianie. W konsekwencji wymaga to względnie szerokiego przyjmowania określonych założeń czy też odwoływania się do poglądów formułowanych w odniesieniu do wskazanych instytucji w nauce prawa i judykaturze, niejednokrotnie wraz z oceną ich trafności, których uzasadnienia zawierają inne opracowania. Powyższe w istocie umożliwia prowadzenie rozważań poświęconych umowie o zbycie spadku.

Rozdział I

ZAGADNIENIA OGÓLNE

1. Ogólna charakterystyka zbycia spadku

1.1. Wprowadzenie

Dziedziczenie, rozumiane jako następujące wskutek zaistnienia zdarzenia prawnego, jakim jest zwykle śmierć osoby fizycznej (spadkodawcy), wstąpienie w przysługujący jej na poziomie prawa cywilnego zespół składników majątkowych stanowiących spadek określonego podmiotu (spadkobiercy) lub podmiotów (spadkobierców), jest na gruncie szeregu współczesnych systemów prawnych kształtowane w oparciu o konstrukcję sukcesji uniwersalnej¹.

Uzyskanie przez spadkobiercę spadku² otwiera zagadnienie jego prawnej i ekonomicznej definitywności. Konsekwencją przyjmowanej w stosunkach cywilnoprawnych, w tym również na gruncie prawa spadkowego, zasady autonomii woli³ jest stworzenie spadkobiercy

¹ Por. zamiast wielu W. Borysiak, *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013, s. 29, 108–115, 118–122. Nie sposób nie dostrzegać fundamentalnego wręcz znaczenia przywołanej pracy na gruncie polskiego prawa spadkowego. Dotyczy to nie tylko problematyki dziedziczenia, lecz również w szczególności wielu wymiarów instytucji zbycia spadku.

² Ewentualnie możliwości uzyskania spadku.

³ Por. np. M. Safjan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012, s. 329–340 i powołana tam literatura, a na gruncie stosunków prawnosпадkowych B. Kordasiewicz [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2015, s. 506.

możliwości kształtowania swej pozycji majątkowej będącej następstwem dziedziczenia w szczególności przez dozwoleństwo mu na skorzystanie z instrumentów prawnych prowadzących do wyzbycia się czy to spadku, czy to poszczególnych składników majątkowych użytych w związku z dziedziczeniem.

1.2. Pojęcie zbycia spadku

Do instrumentów prawnych umożliwiających spadkobiercy kształtowanie swej pozycji majątkowej powstałej w wyniku dziedziczenia zalicza się występująca na gruncie szeregu systemów prawnych instytucja zbycia spadku⁴. W najogólniejszym wymiarze zbycie spadku można zdefiniować jako umowę prowadzącą do uzyskania pozycji odpowiadającej w określonym wymiarze pozycji spadkobiercy zawieranej przez podmiot ustępujący wskazanej pozycji (zbywcę spadku) i podmiot wstępujący we wskazaną pozycję (nabywcę spadku), która to umowa uzyskuje skutek z chwilą powstania spadku lub później.

1.3. Ujęcie zbycia spadku

Regulacja prawna zbycia spadku w powyższym rozumieniu może być teoretycznie oparta na jednym z dwóch zasadniczych ujęć. Z jednej strony zbycie spadku może być zrównane z powołaniem do dziedziczenia. We wskazanym ujęciu nabywca spadku wstępuje w pozycję spadkobiercy. W konsekwencji, co do zasady, względem nabywcy spadku, a nie zbywcy spadku, realizują się zdarzenia prawne związane z dziedziczeniem. Z drugiej strony zbycie spadku może prowadzić do uzyskania przez nabywcę spadku określonego zespołu elementów pozycji spadkobiercy, przy jednoczesnym utrzymaniu przez tego ostatniego danego jej wymiaru. W konsekwencji względem zbywcy spadku lub nabywcy spadku realizują się określone zdarzenia prawne

⁴ Zob. w szczególności § 1278–1283 k.c. aust., art. 780, 815–14–815–16, 1696–1701 k.c. franc., § 2033–2037, 2371–2385 k.c. niem., art. 635–636 k.c. szwajc., art. 477, 732, 765, 1542–1547 k.c. wł.

związane z dziedziczeniem. To ujęcie zbycia spadku jest potencjalnie wewnątrznie zróżnicowane. Decyduje o tym nie tylko zakres i sposób przejścia elementów pozycji spadkobiercy uzyskiwanych przez nabywcę spadku, ale i ukształtowanie innych instytucji prawno-spadkowych, w tym zwłaszcza wspólności majątku uzyskiwanego w związku z dziedziczeniem i działu spadku.

1.4. Odróżnienie zbycia spadku od innych instytucji prawnych

Zbycie spadku w przedstawionym rozumieniu nie obejmuje umów zawieranych przez przyszłego spadkodawcę z jego potencjalnymi spadkobiercami lub osobami trzecimi, na mocy których dochodzi do wyłączenia z kręgu lub włączenia w krąg spadkobierców określonych podmiotów, zwanych w nauce prawa umowami dziedziczenia⁵. W razie ich zawarcia uzyskanie pozycji spadkobiercy nie jest kształtowane przez podmiot ustępujący wskazanej pozycji i podmiot wstępujący we wskazaną pozycję, ale wyłącznie przez jeden ze wskazanych typów podmiotów i przyszłego spadkodawcę⁶.

Zbycie spadku jest odrębną instytucją prawną od jednostronnych czynności prawnych dokonywanych po otwarciu spadku, których skutkiem jest utrata przez spadkobiercę przysługującej mu pozycji, pomimo że w efekcie prowadzą one do uzyskania wskazanej pozycji przez inny podmiot. Niezależnie od faktu, że zbycie spadku

⁵ Por. np. J. Kosik [w:] *System Prawa Cywilnego*, red. W. Czachórski, t. 4, *Prawo spadkowe*, red. J.S. Piątkowski, Ossolineum 1986, s. 575–578; K. Osajda [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, t. 4A, *Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki*, red. K. Osajda, Warszawa 2019, art. 941, nt 6–7 i literatura powołana we wskazanych pozycjach.

⁶ Nie wyklucza to kwalifikacji jako zbycia spadku umowy zawartej przez podmiot ustępujący wskazanej pozycji (zbywcę spadku) i podmiot wstępujący we wskazaną pozycję (nabywcę spadku) z udziałem przyszłego spadkodawcy (tak jest np. w prawie szwajcarskim – zob. art. 636 ust. 1 k.c. szwajc.) ani umowy, w której zawarciu uczestniczy inny podmiot (tak jest np. w prawie polskim, na gruncie którego dopuszczalne jest zawarcie umowy zobowiązującej do przeniesienia spadku przez podmiot niemający być nabywcą spadku – zob. rozdział II pkt 2.2.3.1).

stanowi umowę, a nie jednostronną czynność prawną, od wskazanych czynności prawnych odróżnia je, podobnie jak w przedstawionym wyżej wariantcie, okoliczność, że uzyskanie pozycji spadkobiercy nie jest kształtowane przez podmiot ustępujący wskazanej pozycji i podmiot wstępujący we wskazaną pozycję, ale przez podmiot ustępujący swej pozycji, przez odpowiednie normy prawne lub przez uprzednio dokonane czynności prawne dotyczące przyszłego spadku.

Zbycie spadku nie może być również utożsamiane z czynnościami prawnymi, w tym umowami, oraz z czynnościami faktycznymi, których skutkiem jest uzyskanie przez określony podmiot jedynie konkretnie oznaczonego składnika majątkowego przypadającego spadkobiercy w związku z dziedziczeniem. Inaczej niż zbycie spadku, wskazane zdarzenia prawne nie kształtują pozycji prawnej ani zbywcy, ani nabywcy w zakresie specyfiki determinowanej dojściem spadkobiercy do dziedziczenia, lecz determinują los jedynie poszczególnych składników majątkowych.

1.5. Funkcje zbycia spadku

Za zasadniczą funkcję zbycia spadku należy uznać możliwość dokonywania korekt w stosunkach prawnych kształtowanych przez dziedziczenie polegających na uzyskaniu przez nabywcę spadku pozycji odpowiadającej w określonym wymiarze pozycji spadkobiercy w miejsce zbywcy spadku⁷. Stopień realizacji wskazanej funkcji jest

⁷ Por. W. Borysiak [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, t. 4A, *Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki*, red. K. Osajda, Warszawa 2019, art. 1051, nt 3; J. Kosik [w:] *System...*, s. 591–592; P. Księżak, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2017, s. 473–474; A. Oleszko, *Umowy dotyczące spadku w praktyce notarialnej*, NP 1977/6, s. 847; M. Pazdan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2015, s. 1148; J.S. Piątowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, zaktualizował i uzupełnił B. Kordasiewicz, Warszawa 2002, s. 234–235. Trafnie zwraca się uwagę, że znaczenie wskazanej funkcji zbycia spadku jest nie do przecenienia zwłaszcza na gruncie systemów prawnych, w których nie funkcjonują alternatywne instytucje prawne pozwalające czy to spadkobiercy, czy to spadkobiercy i innym podmiotom wpływać w sposób pozytywny na porządek dziedziczenia po otwarciu spadku.

determinowany przede wszystkim ujęciem zbycia spadku. W ujęciu zrównania zbycia spadku z powołaniem do dziedziczenia wskazana funkcja jest realizowana w pełni. W ujęciu uzyskania przez nabywcę spadku określonego zespołu powiązanych ze sobą elementów pozycji spadkobiercy stopień jej realizacji jest uzależniony od kształtu obowiązujących unormowań. Sprzyjać temu będą następujące rozwiązania prawne. Po pierwsze, skoro dziedziczenie, kształtujące pozycję prawną spadkobiercy, jest oparte o konstrukcję sukcesji uniwersalnej, to zbycie spadku, mając prowadzić, w określonym wymiarze, do uzyskania przez nabywcę spadku wycinka pozycji prawnej zbywcy spadku wynikającej z dziedziczenia, również winno być oparte o wskazaną konstrukcję. To odwołanie się do niej toruje drogę do ujęcia następstwa prawnego w sferze wykraczającej poza konkretnie oznaczone składniki majątkowe. Po drugie, zbycie spadku winno umożliwiać nabywcy spadku uzyskanie określonego zespołu składników majątkowych w zakresie jak najbardziej zbliżonym do tego, który przypada zbywcy spadku w związku z dziedziczeniem. Jedynie w takim wypadku można mówić o rzeczywistym zbliżeniu pozycji nabywcy spadku i pozycji spadkobiercy. Po trzecie, możliwość zbycia spadku nie powinna wiązać się z nałożeniem na zbywcę spadku szeroko ujętego zakresu obowiązków, w szczególności związanych z dziedziczeniem. Intencją zbywcy spadku jest przecież wyzbycie się, w odpowiedniej sferze, swej pozycji determinowanej dziedziczeniem⁸. Po czwarte, niewadliwość⁹ zbycia spadku winna być powiązana z istnieniem po stronie zbywcy spadku kwalifikacji do zbycia spadku tak, by brak tej ostatniej przesądzał o wadliwości zbycia spadku. Decyduje o tym konieczność ochrony interesów osób trzecich, zwłaszcza spadkobierców. Po piąte, biorąc pod uwagę potencjalnie daleko idącą złożoność intencji i zamierzonych celów podmiotów uczestniczących w zbyciu spadku, leżących u podstaw dokonania korekty stosunków prawnych wynikających z dziedziczenia, uregulowanie dotyczące

⁸ Por. P. Księżak, *Glosa do postanowienia SN z 4.04.2012 r., I CSK 359/11*, PiP 2013/11, s. 141; P. Księżak, *Prawo...*, s. 474.

⁹ W niniejszej pracy przyjęto systematykę wadliwych czynności prawnych oraz rozumienie poszczególnych postaci wadliwości czynności prawnych w ujęciu zaprezentowanym przez M. Gutowskiego, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2017, *passim*, a zwłaszcza s. 91–93.

zbycia spadku winno dawać zainteresowanym szeroką swobodę co do kształtowania zakresu tejże korekty. Winna ona zachodzić w wymiarze przedmiotowym (umożliwiając nabywcy spadku wstąpienie we wskazaną pozycję jedynie w części idealnej; pożądanym przez zainteresowanych stanem rzeczy może być bowiem nie tylko zbycie spadku w całości), podmiotowym (umożliwiając wstąpienie we wskazaną pozycję jak najszerszemu zakresowi podmiotów, co w szczególności zwiększy prawdopodobieństwo dokonania zbycia spadku) oraz ekonomicznym (umożliwiając zainteresowanym określenie i wymiar ewentualnie uzyskiwanej przez zbywcę spadku w związku ze zbyciem spadku korzyści majątkowej¹⁰).

Zbycie spadku może również stanowić instrument prawny umożliwiający, w odpowiedniej mierze, doprowadzenie do ustania zaistniałej uprzednio wielopodmiotowości określonej masy majątkowej i stanowiących jej elementy składników majątkowych¹¹. Będzie to miało miejsce wówczas, gdy skutek zbycia spadku w pozycji odpowiadającej w danym wymiarze pozycji spadkobiercy znajdzie się jeden podmiot. O doniosłym znaczeniu tej funkcji przesądza z jednej strony okoliczność, że trwanie wielopodmiotowości, a w konsekwencji możliwość realizacji uprawnień, uzyskiwania korzyści czy zarządzania masą majątkową i jej elementami przez wiele podmiotów, jest potencjalnie niekorzystne na poziomie jurydycznym, społecznym i ekonomicznym w kontekście racjonalnego i pełnego wykorzystania elementów wskazanej masy majątkowej¹², z drugiej zaś fakt, że doprowadzenie do ustania wielopodmiotowości w inny sposób wymaga niejednokrotnie podjęcia przez współuprawnionych długotrwałych i skomplikowanych działań o niepewnym efekcie i niebagatelnym

¹⁰ Por. W. Borysiak [w:] *Komentarze...*, art. 1051, nt 3; F. Guillaume, *Cession de parts héréditaires et suspension du partage successoral* [w:] *Planification et partage successoraux*, red. J. Schmid, Zürich–Basel–Genf 2014, s. 305; J. Kosik [w:] *System...*, s. 591; P. Księżak, *Glosa...*, s. 141; M. Pazdan [w:] *System...*, s. 1148; J.S. Piątowski, *Prawo...*, s. 236–237.

¹¹ Por. P. Malaurie, *Les successions. Les libéralités*, Paris 2004, s. 486.

¹² Por. np. J. Biernat, *Umowa o dział spadku*, Warszawa 2008, s. 25, 34 i powołana tam literatura.

wymiarze ekonomicznym¹³. Stopień realizacji wskazanej funkcji jest determinowany wymiarem swobody stron zbycia spadku w kształtowaniu jego zakresu podmiotowego, w tym zwłaszcza okolicznością, czy nabywcą spadku może być jedynie osoba z kręgu spadkobierców, czy również inny podmiot, oraz zakresem składników majątkowych, do likwidacji współuprawnienia względem których może prowadzić zbycie spadku.

Prócz powyższego zbycie spadku może być ukształtowane jako instytucja prawna dająca nabywcy spadku szansę na uzyskanie w miejsce zbywcy spadku pozycji odpowiadającej w określonym wymiarze pozycji spadkobiercy bez konieczności czy to precyzowania zakresu, czy to określania (wyjaśniania) stanu prawnego składników majątkowych uzyskiwanych przez nabywcę spadku w związku ze zbyciem spadku¹⁴. Takie rozwiązanie, niewątpliwie spójne z oparciem następstwa prawnego zachodzącego w ramach zbycia spadku o konstrukcję sukcesji uniwersalnej, pozwala zainteresowanym na nadanie wiążącemu ich stosunkowi cywilnoprawnemu elementu prawnej i ekonomicznej losowości¹⁵. Wymiar realizacji tej funkcji determinuje zakres obowiązków nałożonych we wskazanym wymiarze na strony umowy o zbycie spadku, a zwłaszcza zbywcę spadku, w obowiązujących uregulowaniach.

2. Ogólna charakterystyka zbycia spadku w polskim prawie spadkowym *de lege lata*

2.1. Wprowadzenie

W świetle obowiązujących uregulowań dziedziczenie, polegające na przejściu spadku ze spadkodawcy na spadkobiercę (spadkobierców)

¹³ Por. F. Guillaume, *Cession...*, s. 304–305; R. Budzinowski, *Zbycie spadku obejmującego gospodarstwo rolne w praktyce notarialnej*, NP 1985/7–8, s. 93.

¹⁴ Por. W. Borysiak [w:] *Komentarze...*, art. 1051, nt 3; P. Książak, *Glosa...*, s. 141; P. Książak, *Prawo...*, s. 473.

¹⁵ Por. R. Budzinowski, *Zbycie...*, s. 94.

z chwilą otwarcia spadku (zob. art. 922, 924–925 k.c.), jest oparte o konstrukcję sukcesji uniwersalnej¹⁶. Uzyskanie przez spadkobiercę spadku nie ma charakteru definitywnego w szczególności w tym znaczeniu, że ustawodawca dopuszcza posłużenie się przez spadkobiercę określonymi instrumentami prawnymi umożliwiającymi mu doprowadzenie czy to do ustania pozycji spadkobiercy, czy to do wyzbycia się określonej masy majątkowej uzyskanej w związku z dziedziczeniem lub poszczególnych składników majątkowych uzyskanych w związku z dziedziczeniem.

2.2. Pojęcie zbycia spadku

W najogólniejszym ujęciu przez zbycie spadku należy rozumieć umowę, zawieraną po otwarciu spadku¹⁷, prowadzącą¹⁸ w szczególności do przeniesienia spadku ze zbywcy spadku na nabywcę spadku ze skutkiem na przyszłość w stosunku do zawarcia umowy¹⁹.

Ukształtowanie zbycia spadku jako umowy nie jest jednoznaczne z jego kwalifikacją jako odrębnego typu czynności prawnej. W świetle uregulowania wynikającego z art. 1052 § 1 i 2 k.c. pojęciem zbycia spadku należy obejmować wszelkie takie umowy, których cechą jest to, że prowadzą do przeniesienia spadku z jednego podmiotu na inny. Zbycie spadku nie jest zatem typem czynności prawnej, ale zbiorem prowadzących do przeniesienia spadku umów, między

¹⁶ Por. zamiast wielu W. Borysiak, *Dziedziczenie...*, s. 108–252 i powołana tam literatura.

¹⁷ Przesądza o tym okoliczność, że ważność umowy o zbycie spadku jest uzależniona od jej zawarcia po stronie zbywcy przez spadkobiercę, który przyjął spadek (zob. art. 1051 k.c.), lub jego określonego następcę prawnego pod tytułem ogólnym – zob. rozdział V pkt 2.1–2.5.

¹⁸ Posłużenie się sformułowaniem, że zbycie spadku jest umową prowadzącą do przeniesienia spadku, nie jest przypadkowe. W świetle uregulowania wynikającego z art. 1052 § 1 i 2 k.c. zbycie spadku może wywoływać skutek prawny w postaci powstania zobowiązania do przeniesienia spadku, skutek prawny w postaci powstania zobowiązania do przeniesienia spadku i przeniesienia spadku bądź skutek prawny w postaci przeniesienia spadku. Por. także W. Borysiak [w:] *Komentarze...*, art. 1051, nt 1.

¹⁹ Zob. rozdział VII pkt 1.

którymi w pozostałym zakresie zachodzą potencjalnie daleko idące różnice^{20,21}. Wśród wskazanych umów można wyróżnić dwie zasadnicze grupy: umowy zobowiązujące kreujące zobowiązanie do przeniesienia spadku i ewentualnie przenoszące spadek oraz umowy rozporządzające przenoszące spadek²².

Na tym tle trudno zaaprobować sformułowane w nauce prawa zapatrywanie, że zbycie spadku jest umową nazwaną²³. Abstrahując od ogólnego zagadnienia wskazania kryteriów wyróżnienia umów nazwanych i umów nienazwanych czy wręcz zasadności dokonywania wskazanego podziału, którą może podawać w wątpliwość nieunikniona w istocie arbitralność ustalenia tychże kryteriów²⁴, kwalifikacja zbycia spadku w tym zakresie nie wydaje się fortunna. Należy bowiem zwrócić uwagę, że podlegają jej typy czynności prawnych, a nie ich zbiory obejmujące czynności spełniające określone cechy²⁵.

²⁰ Por. zamiast wielu dobitnie M. Pazdan [w:] *System...*, s. 1147–1148.

²¹ Możliwość zbycia spadku, w ramach różnych typów czynności prawnych, przewidują także niektóre obce systemy prawne – zob. np. art. 780 k.c. franc., § 2033 ust. 1, § 2371, 2385 ust. 1 k.c. niem., art. 477 k.c. wł. Zdaniem przedstawicieli doktryny takie rozwiązanie funkcjonowało również na gruncie dekretu Prawo spadkowe. Mimo że zawarte w nim uregulowania (zob. art. 167–172 d.p.s.) odwoływały się jedynie do pojęcia umowy o zbycie spadku, co mogłoby wskazywać, że zbycie spadku było ujmowane jako odrębny typ czynności prawnej, przyjmowano, że zbycie spadku następuje na mocy czy to stanowiącej odrębny typ umowy zobowiązująco-rozporządzającej, czy to umowy rozporządzającej zawieranej w wykonaniu stanowiącej odrębny typ umowy zobowiązującej; por. np. J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959, s. 157.

²² Oznacza to, że normując zbycie spadku, ustawodawca zdecydował się na posłużenie się rozwiązaniem konstrukcyjnie tożsamym w stosunku do rozwiązań prowadzących do przeniesienia praw (zob. art. 155–156, 510 k.c.) – zob. bliżej rozdział II.

²³ Por. K. Mularski [w:] *Kodeks cywilny*, t. 3, *Komentarz. Art. 627–1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2019, art. 1051, nb 1.

²⁴ Por. np. A. Brzozowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. K. Osajda, Warszawa 2020, s. 500–504 i powołana tam literatura.

²⁵ Nie sposób – z uwagi na przewidziany dla zbycia spadku w art. 1052 § 3 k.c. wymóg zachowania formy aktu notarialnego – do notariuszy, postulatu, by określać czynność prawną dokumentowaną w akcie notarialnym przez odwołanie się do typu czynności i jednocześnie do zbycia spadku (np. umowa sprzedaży zbycia spadku, umowa darowizny zbycia spadku); por. R. Budzinowski, *Zbycie...*, s. 94; A. Oleszko, *Umowy...*, s. 851. Należy przyjąć, że dokumentowaną czynność prawną prawidłowo

Systematyka Kodeksu cywilnego, zwłaszcza zaś umiejscowienie zasadniczej regulacji prawnej dotyczącej zbycia spadku w tytule „Umowy dotyczące spadku”, prowadzi do powszechnego formułowania tezy, że zbycie spadku zalicza się do umów dotyczących spadku²⁶. Przedstawionemu stanowisku nie sposób odmówić trafności. Tyle tylko, że wobec braku ogólnej regulacji prawnej odnoszącej się do umów dotyczących spadku, która mogłaby mieć zastosowanie do zbycia spadku²⁷, wskazana kwalifikacja pozbawiona jest, co do zasady, znaczenia prawnego.

2.3. Ujęcie zbycia spadku

Nie może budzić zastrzeżeń teza, że zbycie spadku nie zostało *de lege lata* ukształtowane jako instytucja prawna powodująca utratę pozycji spadkobiercy przez zbywcę spadku i jej uzyskanie przez nabywcę spadku. Innymi słowy, nie ma podstawy prawnej, by twierdzić, że w związku z zawarciem umowy o zbycie spadku nabywca spadku staje się spadkobiercą w miejsce zbywcy spadku²⁸. Umowa o zbycie spadku, odmiennie aniżeli zdarzenia zachodzące po otwarciu spadku i determinujące krąg spadkobierców (zob. art. 927 § 2 i 3, art. 928

określi odwołanie się do jej typu, ewentualnie wzbogacone o wskazanie jej przedmiotu, np. umowa sprzedaży (spadku), umowa darowizny (spadku).

²⁶ Por. W. Borysiak [w:] *Komentarze...*, art. 1047, nt 1; A. Doliwa [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2019, art. 1047, nb 1; J. Kosik [w:] *System...*, s. 578; P. Księżak, *Prawo...*, s. 473; E. Niezbecka, *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. A. Kidyba, t. 4, *Spadki*, Warszawa 2015, art. 1047, nt 3; M. Pazdan [w:] *System...*, s. 1132; M. Pazdan [w:] *Kodeks cywilny*, t. 2, *Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018, art. 1047, nb 1; G. Wołak [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 6, *Spadki (art. 922–1087)*, red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2019, art. 1047, nt 9, art. 1051, nt 1.

²⁷ W szczególności za uregulowanie takie trudno uznać art. 1047 k.c., w myśl którego umowa o spadek po osobie żyjącej jest nieważna. Decyduje o tym wspomniana już okoliczność, że umowa o zbycie spadku może być zawarta jedynie po otwarciu spadku; por. np. W. Borysiak [w:] *Komentarze...*, art. 1051, nt 2, art. 1047, nt 8; P. Księżak, *Prawo...*, s. 473; G. Wołak [w:] *Kodeks...*, art. 1051, nt 1.

²⁸ Por. E. Drozd [w:] *System Prawa Cywilnego*, red. W. Czachórski, t. 4, *Prawo spadkowe*, red. J.S. Piątkowski, Ossolineum 1986, s. 332–333.

§ 2, art. 940, 1020 k.c.), nie wywiera skutku z mocą wsteczną od chwili otwarcia spadku. To ostatnie wyklucza traktowanie nabywcy spadku jako spadkobiercy także z uwagi na uregulowanie zawarte w art. 925 k.c. Nabywca spadku nie wstępuje również w pełni pozycji prawnej spadkobiercy na przyszłość. Decyduje o tym okoliczność, że zbywca spadku uczestniczy w określonych stosunkach cywilnoprawnych i zdarzeniach prawnych związanych z dziedziczeniem także po zbyciu spadku. Oznacza to, że zbycie spadku zostało ujęte jako instytucja prawna powodująca wstąpienie nabywcy spadku w określony wycinek pozycji spadkobiercy przysługującej zbywcy spadku.

2.4. Zakres przedmiotowy następstwa prawnego zachodzącego między zbywcą spadku a nabywcą spadku

Przedmiotem niegasnącego zainteresowania nauki prawa, również w ostatnim czasie, pozostaje ustalenie, czy na gruncie *legis latae* istnieje (należy konstruować) powstające pierwotnie w sferze prawnej spadkobiercy prawo podmiotowe wynikające z dziedziczenia, którego przedmiotem jest spadek jako całość²⁹. Rozstrzygnięcie tego zagadnienia zdaje się mieć kluczowe znaczenie dla ustaleń dotyczących zakresu przedmiotowego następstwa prawnego zachodzącego między zbywcą spadku a nabywcą spadku. Tezę o istnieniu wskazanego prawa dzieli tylko krok od przyjęcia zapatrywania, że przechodzi ono na nabywcę spadku w związku z zawarciem umowy o zbycie spadku. *Prima facie* przemawiają za tym przynajmniej dwie okoliczności. Pierwszą stanowi ukształtowanie uregulowań dotyczących umowy o zbycie spadku w oparciu o rozwiązania konstrukcyjne stosowane przy normowaniu umów dotyczących zbywania praw. Drugą – potencjalny brak uzasadnienia dla tezy, że zakres

²⁹ Szeroko na ten temat, także w ujęciu prawnoporównawczym i historycznym, w oparciu o imponującą dokumentację, por. W. Borysiak, *Dziedziczenie...*, s. 370–438. Por. także A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2015, s. 6–12 oraz literatura powołana we wskazanych pozycjach.

przedmiotowy następstwa zachodzącego między zbywcą spadku a nabywcą spadku jest wyznaczany inaczej aniżeli przez wskazane prawo podmiotowe.

Niezależnie od przedstawionych uwag i abstrahując od ogólnej zasadności konstruowania na gruncie obowiązujących regulacji prawnosпадkowych prawa podmiotowego wynikającego z dziedziczenia, należy podzielić przekonywająco uzasadniony w nauce prawa pogląd, zgodnie z którym następstwo prawne zachodzące między zbywcą spadku a nabywcą spadku nie polega na uzyskaniu przez nabywcę spadku prawa podmiotowego wynikającego z dziedziczenia. Po pierwsze, przemawia za tym kształt regulacji wynikającej z art. 1053 k.c., zgodnie z którym nabywca spadku wstępuje w prawa i obowiązki spadkobiercy. Teza, w myśl której na nabywcę spadku w związku z zawarciem umowy o zbycie spadku miałyby przechodzić prawo podmiotowe wynikające z dziedziczenia, w istocie pozbawiałaby art. 1053 k.c. znaczenia prawnego. Po drugie, uzasadnia to unormowanie objęte art. 1054 k.c., przewidujące powstanie roszczeń w związku z zaistniałymi między otwarciem spadku a zbyciem spadku przekształceniami w zakresie składników majątkowych przysługujących potencjalnemu zbywcy spadku, a uzyskanych w związku z dziedziczeniem³⁰. Nie sposób twierdzić, że odwołując się do losu poszczególnych składników majątkowych, ustawodawca akcentuje istnienie prawa podmiotowego wynikającego z dziedziczenia. Po trzecie, na trafność stanowiska o braku podstawy prawnej dla przyjęcia, że w związku z zawarciem umowy o zbycie spadku nabywca uzyskuje prawo podmiotowe do dziedziczenia, wskazuje okoliczność, że wówczas, gdy do zbycia spadku dochodzi przed stwierdzeniem praw do spadku, stwierdzenie następuje nie na rzecz nabywcy spadku, ale spadkobiercy³¹. Po czwarte, przeciwko zapatrywaniu,

³⁰ Zob. rozdział VII pkt 3.7.

³¹ Por. W. Borysiak [w:] *Komentarze...*, art. 1053, nt 10; P. Księżak, *Prawo...*, s. 479; G. Wolak [w:] *Kodeks...*, art. 1053, nt 8, a także J.S. Piątowski, *Prawo...*, s. 236. Nie jednak, jak chce ten ostatni, z uwagi na ponoszenie przez zbywcę spadku odpowiedzialności za długi spadkowe, co w omawianym zakresie pozostaje bez znaczenia, ale z uwagi na kształt odpowiednich przepisów. Odmienne, nietrafnie, E. Niezbecka, *Kodeks...*, art. 1051, nt 7.